

КОРХОНАЛАРДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИ ТУЗИШНИНГ ЗАРУРЛИГИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11396916>

Сайфуллоев Жамшид Қобил ўғли

Тошкент давлат иқтисодиёт университети мустақил изланувчиси

Аннотация: Хўжалик юритувчи субъектларда бухгалтерия ҳисоби ишларини ташкил қилиш ва молиявий ҳисоботни тузишда ҳисоб сиёсати касб этади. Мазкур тадқиқотда ҳисоб сиёсатини шакллантиришда хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти томонидан белгиланадиган мақсадларга аниқлик киритилган. Тадқиқотлар натижасида ҳисоб сиёсатини тузишда молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларидан фойдаланиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: бухгалтерия ҳисоби, молиявий ҳисобот, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари, ҳисоб сиёсати, активлар, хусусий капитал, мажбуриятлар.

Бозор муносабатлари корхоналар фаолияти шаффофлиги ва тўғрилигини асослаш заруратини қўяди. Бунинг учун хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти хўжалик жараёнлари ва фаолиятга таъсир этувчи харажатлар, маҳсулот таннархи, фойда ва бошқа омиллар ҳақида ҳолис ва тўлиқ маълумотларга эга бўлиши керак. Бундай маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш учун бухгалтерия хизматидан фойдаланади. Бозор иқтисодиёти шароитида бухгалтерия ҳисобига қўйиладиган талаблар ортиб бормоқда: у халқаро стандартлар талабларига жавоб бериши, ахборотдан ички ва ташқи фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини қондириши, иш фаолиятини яхшилаш учун қўшимча захираларни аниқлаши керак.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва иқтисодий адабиётларда ҳисоб сиёсатининг мазмун-моҳиятини очиб беришга оид қарашлар келтирилган.

“Ҳисоб сиёсати ва молиявий ҳисобот” номли 1-сон БҲМСга биноан ташкилотнинг ҳисоб сиёсати деганда “операцияларни бирламчи кузатиш,

харажатларни ўлчаш, жорий гуруҳлаш ва фактларни якуний умумлаштириш жараёнидан қўлланиладиган бухгалтерия ҳисоби усуллари тўплами тушунилади” [1].

Руминиялик иқтисодчи олимлар фикрича, “ҳисоб сиёсати молиявий ҳисоботни тузиш ва тақдим этишда қўлланиладиган принциплар, баҳолаш усуллари, қоида ва амалларнинг вариантларини ўз ичида қамраб олади” [2].

Елена Раисевич ҳисоб сиёсатининг аҳамияти хусусида қуйидаги тўхтамга келган: “молиявий ҳисоботлар бухгалтерия ҳисоби ахборот тизимининг якуний маҳсулоти бўлиб, уларни тузишда молиявий ҳисоботда кўрсатилган қийматларга турли хил таъсир кўрсатадиган усуллар ва қоидалар киритилади. Айнан мазкур усул ва қоидаларни танлаш ҳисоб сиёсатининг мақсади ҳисобланади. Молиявий ҳисоботнинг сифати танланган ҳисоб сиёсатига бевосита боғлиқдир” [3].

Б.Н.Сайфутдинов молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари талаблари асосида ҳисоб сиёсатини тузиш борасида тадқиқотлар олиб бориб, қуйидаги хулосага келган: “ҳисоб сиёсати ҳар қандай хўжалик юритувчи субъектнинг ҳисобот даврида бухгалтерия ҳисоби ишларини юритишда қўлланиладиган қоидалар, усуллар ва талаблар мажмуасини ўз ичига мужассам этади. Ҳисоб сиёсатининг оқилона ва изчил тузилиши молиявий ҳисобот ахборотларининг ишончлилиги ва шаффофлиги ошишига хизмат қилади” [4].

Юқорида келтириб ўтилган фикрларда асосан ҳисоб сиёсатининг мазмуни, унинг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини амалга оширишдаги аҳамияти ёритилган. Бироқ ҳисоб сиёсатини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида такомиллаштириш масалалари тўлиқ ёритилмаган.

Хўжалик юритувчи субъект фаолиятида ҳисоб сиёсатининг аҳамияти беқиёсдир. Бошқарув ходимлари ва таъсисчилар учун ҳисоб сиёсати бухгалтерия ҳисобини ташкил қилиш ички қоидаларининг комбинацияси ҳисобланиб, хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ресурсларини

бошқариш воситаси ҳисобланади. Молия бўлими ва бухгалтерия бўлими учун бу бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботнинг ишончилигини таъминлаш учун асос бўлган ҳужжат, бизнес-режани тузиш учун ёрдамчи воситадир. Бошқа бўлимлар ва бўлинмалар учун бу мажбуриятларни, ваколатларни, бўлинмалар ва раҳбарият ўртасидаги муносабатларни, шунингдек, тадбиркорлик субъектида ҳужжат айланиши тартибини белгиловчи ҳужжатдир. Солиқ органлари, аудиторлик ташкилотлари ва бошқа назорат органлари учун ушбу органлар томонидан текширувлар пайтида ўрганилиши зарур бўлган ички қоидалар ва бухгалтерия ҳисоби усуллари тўпламидир. Инвесторлар ва тижорат банклари учун бу молиявий кўрсаткичлар бўйича корхоналарни қиёсий таҳлил қилиш ва баҳолаш имконини берувчи ҳужжат бўлиб, унинг шаклланишига хўжалик юритувчи субъект ҳисоб сиёсатининг мазмуни ва молия стратегиясига билвосита таъсир қилади.

Ҳисоб сиёсати хўжалик юритувчи субъектни бошқариш воситаси ҳисобланади. Ҳисоб сиёсатини шакллантиришнинг ички тизимини такомиллаштириш йўллари аниқлаш учун хорижий тажрибага мурожаат қилиш тавсия этилади. Ҳисоб сиёсатининг аҳамияти унинг мазмунининг хўжалик юритувчи субъектга (ички фойдаланувчилар) ва умуман хўжалик юритувчи субъектнинг фаолиятига таъсир кўрсатадиган муайян қарорлар қабул қиладиган бошқа манфаатдор томонларга (ташқи фойдаланувчилар) таъсир даражасида намоён бўлади.

Ривожланган мамлакатларда турли хўжалик юритувчи субъектларнинг манфаатларини ҳисобга олиш мақсадида бухгалтерия ҳисобини тартибга солишга таъсир кўрсатадиган, хўжалик юритувчи субъектлар манфаатларини илгари сурувчи ва ўз услубий ёндашувларини ҳимоя қилувчи профессионал бухгалтерия ташкилотлари ташкил этилган. Ҳисоб сиёсати хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳисоботларини шакллантиришда муҳим ўрин тутаяди, натижада инвесторларни жалб қилиш воситаси ҳисобланади.

Бугунги кунда халқаро стандартларнинг жорий этилиши иқтисодий зарурат билан боғлиқ, чунки молия бозорининг ривожланиши юқори сифатли

ҳисоботларни талаб қилади. Ушбу шаклланиш жараёни бутунлай давлат, бизнес ва бухгалтерия ҳамжамиятининг ўзаро таъсирига боғлиқ. Ҳисоб сиёсатини ишлаб чиқиш ва такомиллаштиришда, шунингдек, МҲХС билан яқинлашув мақсадига эришиш мумкин. Шунингдек, агар маълум бир масала бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда бухгалтерия ҳисоби усуллари белгиланмаган бўлса, ташкилот МҲХСдан фойдаланиши мумкин.

Бухгалтерия ҳисоби стандартларини яқинлаштириш трансформация жараёнлари харажатларини камайтиради. Асос сифатида, бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартларига мувофиқ ҳисоб сиёсатини янада қатъий тартибга солиниши ҳамда унинг қоидаларини профессионал мулоҳазага қаратилган ва шунинг учун кўпроқ эркинликни таъминлайдиган МҲХСга мувофиқлаштиришга ҳаракат қилиш керак.

Таъкидлаш жоизки, ҳисоб сиёсатини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш бизнеснинг хусусиятларини ўрганиш, амалдаги қонунчиликни таҳлил қилиш, иқтисодий ва молиявий ҳисоб-китобларни амалга ошириш, қарорлар қабул қилиш, шунингдек, бухгалтерия ҳисоби қоидаларини ўрганишни ўз ичига олган мураккаб жараёндир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Ҳисоб сиёсати ва молиявий ҳисобот” номли 1-сон БҲМС. 14.08.1998 йилда рўйхатдан ўтган, рўйхат рақами 474. www.lex.uz
2. Bogdan Victoria, Meşter Ioana Teodora, Beleneşi Mărioara. Accountants about accounting policies. An empirical investigation of SMES from bihor county. // The Annals of the University of Oradea Economic Sciences. July 2010
3. Jelena Raičević. Accounting policies in the function of quality assessment of financial statements. // Economic themes (2021) 59(3): 357-373
4. Сайфутдинов Б.Н. Акциядорлик жамиятларида молиявий ҳисоботни тузиш ва аудитини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси автореферати. Тошкент: 2023 й. 56 б.